

Arhivi i arhivsko gradivo: od tradicionalnih koncepata do konceptualnog modela

Kraljev, Lucija

Undergraduate thesis / Završni rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:922309>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-11**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Sveučilišni preddiplomski studij informacijske znanosti (jednopedmetni)

Lucija Kraljev

**Arhivi i arhivsko gradivo: od tradicionalnih
konceptata do konceptualnog modela**

Završni rad

Zadar, 2018.

Sveučilište u Zadru

Odjel za informacijske znanosti

Sveučilišni preddiplomski studij informacijske znanosti (jednopedmetni)

Arhivi i arhivsko gradivo: od tradicionalnih koncepata do
konceptualnog modela

Završni rad

Student/ica:

Lucija Kraljev

Mentor/ica:

prof. dr. sc. Mirna Willer

Zadar, 2018.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Lucija Kraljev**, ovime izjavljujem da je moj **završni** rad pod naslovom **Arhivi i arhivsko gradivo: od tradicionalnih koncepata do konceptualnog modela** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 9. rujan 2018.

Sadržaj

Uvod.....	6
Arhivi i arhivsko gradivo	6
Stvaratelji i imatelji arhivskog gradiva	7
Arhivistička načela i standardi	7
Načelo provenijencije i prvobitnog reda	7
Arhivski standardi	8
ISAD(G)	9
<i>Primjer opisa na razini fonda:</i>	11
Opis posebnih vrsta gradiva prema ARHiNET-u	13
<i>Primjer opis fotografije na razini komada:</i>	13
ISAAR (CPF)	15
<i>Primjer opisa fizičke osobe:</i>	16
ISDF	18
ISDIAH	18
Zaključno o međunarodnim standardima	19
Standardi i pristranost: standardi kao oruđe oblikovanja sjećanja	20
Postmodernizam – promjena paradigme	21
Nova značenja starih koncepata	22
Konceptualni model – Zapisi u kontekstima.....	23
Zaključak.....	25
Literatura	27

Sažetak

U radu se donosi pregled najvažnijih pojmova vezanih za arhive i arhivsko gradivo. Cilj ovog rada je prikazati promjenu tradicionalnog shvaćanja arhivističkih koncepata u odnosu na novu postmodernističku paradigmu i njen utjecaj na razvoj konceptualnog modela. Na početku rada daje se teorijski okvir definiranjem pojmova arhiv, arhivsko gradivo, stvaratelj i imatelj. Definiranjem arhivističkih načela i opisivanjem međunarodnih standarda za opis arhivskog gradiva nudi se širi kontekst i značenje pojmova. Pojava postmodernizma utječe na arhive i arhivistiku što rezultira novom paradigmom u pristupu i obradi arhivskog gradiva. U skladu s tom novom paradigmom i tehnološkim napretkom mijenjaju se značenja temeljnih arhivističkih koncepata i omogućava se razvoj novih. Arhivi i zapisi postaju dinamične strukture koje dokumentiraju objekte isprepletene kompleksnim međusobnim odnosima i međuzavisnim kontekstom.

Ključne riječi: arhivsko gradivo, arhivistička načela, arhivski standardi, postmodernizam, Records in Contexts

Uvod

U ovom završnom radu donosi se pregled najvažnijih pojmova vezanih za arhive i arhivsko gradivo. Cilj ovog rada je prikazati promjenu temeljnih arhivskih koncepata u odnosu na novu arhivsku paradigmu, u svrhu prikaza novih koncepata i njihovog utjecaja na razvitak novog arhivskog standarda. Pregledom zakona, standarda i literature objasniti će se postupni prelazak temeljnih arhivskih načela i principa iz uskih tradicionalnih okvira u njihovu novu i suvremenu ulogu. Na početku rada demistificiraju se polazišni pojmovi - arhiv i arhivsko gradivo, te u kakvom su oni odnosu prema stvarateljima i imateljima arhivskog gradiva. U sljedećem poglavlju definiraju se dva temeljna arhivska načela: načelo provenijencije i prvobitnog reda te koju ulogu igraju u očuvanju integriteta i konteksta arhivskog gradiva. Nakon toga se iznose glavni ciljevi arhivskog opisa i nudi pregled četiri međunarodna arhivska standarda za opis arhivskog gradiva ISAD(G), ISAAR(CPF), ISDF i ISDIAH. To poglavlje završava kratkim promišljanjem o standardima i njihovoj prirodi, tj. ukazuje se na problem njihove pristranosti koja utječe na naše dokumentirano naslijeđe. U zadnjim poglavljima prikazuje se kako je došlo do promjene paradigme unutar arhivistike koja je bila pod utjecajem kritičke postmoderne misli. Definiraju se nova značenja starih koncepata i predstavlja se novi standard za opis arhivskog gradiva *Records in Contexts* (RiC), zajedno s konceptualnim modelom RiC-CM i ontologijom RiC-O. Na kraju završnog rada donose se zaključci i predviđanja na temelju napisanih poglavlja.

Arhivi i arhivsko gradivo

Prema Zakonu o arhivima i arhivskom gradivu iz 2018. godine, arhiv se definira kao „pravna osoba ili ustrojstvena jedinica u pravnoj osobi (arhiv u sastavu) čija je temeljna zadaća čuvati, obrađivati i omogućiti korištenje dokumentarnog i arhivskoga gradiva(...)“¹ Prema istom Zakonu, arhivsko gradivo se definira kao „odabrano dokumentarno gradivo koje ima trajnu vrijednost za kulturu, povijest, znanost ili druge djelatnosti, ili za zaštitu i ostvarivanje prava i interesa osoba i zajednica, zbog čega se trajno čuva.“² Arhivsko gradivo je skup različitih zapisa (knjige, karte, audio zapisi, fotografije, spisi i sl.) koji se smatraju kolektivnim sjećanjem društva i kao takvi su vrijedni čuvanja. Ivanović ističe prirodu arhivskog gradiva i navodi dvojaku ulogu arhiva. Zadaća arhiva je očuvanje evidencijske i dokazne vrijednosti

¹ Zakon o arhivu i arhivskom gradivu (Narodne novine, NN 61/18)

² Usp. Isto.

dokumenata te čuvanje onih za koje se smatra da su od povijesne i kulturne važnosti.³ Dokumentacija koja je nastala tijekom neke aktivnosti podupire i dokumentira aktivnost na koju se odnosi. Dokumenti su dokazne i činjenične prirode, jer pružaju vjerodostojne zabilješke o aktivnostima i radnjama.⁴ Takva vrsta dokumenata su: matične knjige rođenih i umrlih, katastarske knjige, fotografije i sl. U arhivima se nalaze i dokumenti kao zapisano pamćenje o prošlim radnjama, osobama, običajima i objektima. Važnost te dokumentacije počiva u njenom povijesnom, kulturnom i baštinskom naslijeđu i od velikog je značaja za države i narode koje ju teže očuvati.⁵ To mogu biti: stare karte, knjige, muzikalije i sl.

Stvaratelji i imatelji arhivskog gradiva

Arhivsko gradivo može nastati tijekom bilo kakve aktivnosti od strane bilo koga, ali pod uvjetom da je nastalo tijekom ili zbog obavljanja djelatnosti i da pruža izvoran i izravan uvid u djelatnost.⁶ Stvaratelja arhivskog gradiva Zakon definira kao „tijelo javne vlasti, pravna ili fizička osoba, grupa osoba koja obavlja određenu djelatnost i čijim djelovanjem nastaje dokumentarno i arhivsko gradivo.“⁷ Proučavanjem Zakona o arhivima i arhivskog gradiva iz 1997. i 2018. mogu se primijetiti razlike u definiranju nekih ključnih pojmova. U Zakonu iz 1997. gradivo se smatra značajnim „za kulturu, povijest i druge znanosti(..)“⁸, ali se ne navodi značaj gradiva za zajednicu i pojedinca kao pri novom Zakonu. Prema istom Zakonu imateljima arhivskog gradiva smatraju se „pravne i fizičke osobe koje su vlasnici ili posjednici gradiva, koje njime upravljaju ili ga drže s bilo kojega naslova.“⁹ Imatelji arhivskog gradiva nisu navedeni u Zakonu iz 2018., ali iščitavanjem teksta može se zaključiti kako Zakon poistovjećuje arhive s imateljem gradiva.

Arhivistička načela i standardi

Načelo provenijencije i prvobitnog reda

Arhivsko gradivo ne nastaje pojedinačno i ne odnosi se samo na sebe. Najčešće predstavlja skup zapisa koji dokumentiraju aktivnost koja ih ujedno i povezuje u cjelinu. Kako bi gradivo bilo razumljivo, treba se očuvati kontekst unutar kojeg je nastalo i odakle potječe.

³ Usp. Ivanović, Jozo. Priručnik iz arhivistike: 1.dio. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010. Str. 18.

⁴ Usp. Isto. Str. 17-18.

⁵ Usp. Isto. Str. 18.

⁶ Usp. Isto Str. 26, 31.

⁷ Zakon o arhivu i arhivskom gradivu (Narodne novine, NN 61/18)

⁸⁸ Zakon o arhivu i arhivskom gradivu (Narodne novine, NN 105/97, 64/00, 65/09, 125/11, 46/17)

⁹ Usp. Isto.

Ugrožavanjem ovih osnovnih značajki gradiva ugrožavamo njegovu strukturu i time potencijalno njegovo razumijevanje i pronalazak.¹⁰ Kako bi sačuvali kontekst i značenje gradiva arhivi poštuju dva načela – načelo provenijencije i načelo prvobitnog reda.

Načelo provenijencije ili *respect des fondes* kaže da se gradivo nastalo djelovanjem istog stvaratelja treba nalaziti na istom mjestu. Gradivo različitih stvaratelja se ne miješa i svaki od njih čini zaseban fond. Začetnikom načela se smatra francuski povjesničar Natalis de Wailly. Wailly uvodi i koncept *fonds* (fond) koje nalaže da se dokumenti koji se odnose na isto stvarateljsko tijelo ne trebaju miješati s njegovim vlastitim dokumentima te s dokumentima različitih stvaratelja. Ovakva organizacija gradiva donosi red i očuvanju fonda kao cjeline, a također olakšava i organizaciju gradiva unutar arhivskih spremišta.¹¹

Načelo provenijencije sagledava cjelinu i njegovu vanjsku strukturu, ali ne pruža uvid u organizaciju gradiva unutar fonda. Kako bi se očuvao izvorni kontekst i razumijevanje gradiva poštuje se načelo prvobitnog reda. Prvobitan red ili *respect the order* nalaže kako bi gradivo unutar fonda trebalo imati izvornu strukturu i poredak kojim je nastajalo. Zanemarivanje izvorne strukture gradiva ugrožava se njegov kontekst, a time i razumijevanje.¹² Nepoštivanje načela bi dovelo do gubljenja organizacijske strukture i time bi pronalazak dokumenata bio dodatno otežan.

Arhivski standardi

Arhivi su ustanove čije gradivo predstavlja skup informacija koje je potrebno pravilno opisati i organizirati kako bi se postigao jednostavan pronalazak i preglednost, a time i korištenje. Prema Lemić, cilj arhivističkog opisa je „identificirati i pojasniti kontekst i sadržaj arhivskog gradiva te tako olakšati njegovu dostupnost.“¹³ Arhivsko gradivo se strukturira u arhivske jedinice – zbirka, fond, serija, predmet, komad. Gradivo nekog stvaratelja može imati kompliciranu hijerarhijsku strukturu koja se razrješava stvaranjem podfondova ili podserija. Fond predstavlja okosnicu strukture arhivskog gradiva i označava cjelinu zapisa bez obzira na oblik i nositelja koju je stvorila pravna ili fizička osoba za vrijeme obavljanja svoje djelatnosti. Serija predstavlja zapise koji se čuvali kao cjelina jer su rezultat obavljanja iste djelatnosti, prikupljanja ili odlaganja. Osnovna jedinica serije se naziva predmetnom, a komad

¹⁰ Usp. Ivanović, Jozo. Priručnik iz arhivistike: 1.dio. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010. Str. 70.

¹¹ Usp. Isto. Str. 71-72.

¹² Usp. Isto. Str. 72-73.

¹³ Lemić, Vlatka. Arhivi i arhivistika za suvremenog korisnika. Zagreb: Naklada Lijevak, 2016. Str. 26.

predstavlja najmanju, nedjeljivu jedinicu koja je nositelj informacije bez obzira na njegov oblik ili vrstu nosača. Zbirka zatim predstavlja umjetnu tvorevinu koja se sastoji od više fondova s nekim zajedničkim osobinama, bez obzira na provenijenciju.¹⁴ Arhivske jedinice trebaju biti opisane sukladno arhivskim načelima i standardima.

Kako bi se pravno regulirao i ujednačio način opisa gradiva uvode se međunarodni arhivski standardi¹⁵ putem kojih se opisuju pojedini arhivski segmenti.¹⁶ Arhivske standarde za opis donosi Međunarodno arhivsko vijeće (ICA - *International Council on Archives*) i to su: ISAD(G) – Međunarodna norma za opis arhivskog gradiva (*General international standard for archival description*), ISAAR(CPF) – Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji (*International standard archival authority record for corporate bodies, persons and families*), ISDF – Međunarodna norma za opis funkcija (*International Standard for Describing Functions*) i ISDIAH - Međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom (*International Standard for Describing Institutions with Archival Holdings*).

Svaki od navedenih standarda ima svoj opći cilj i svrhu te propisuju niz elemenata i pravila za deskriptivni opis gradiva. Za svaki od elemenata i pravila navodi se primjer, dok se u dodacima nalaze cjeloviti opisi na nekoliko različitih jezika. Ove nabrojane norme se ne bi trebale koristiti same, nego zajedno s nacionalnim pravilnicima i u skladu sa zakonskim regulativama. Uvođenjem ovih standarda nastoji se osigurati izrada dosljednih, uporabivih i razumljivih opisa, olakšati pronalaženje i razmjenu obavijesti o arhivskom gradivu, uspostaviti intelektualni nadzor i omogućiti razmjenu normativnih podataka i omogućiti objedinjavanje opisa iz različitih arhiva u jedinstveni informacijski sustav.¹⁷

ISAD(G)

ISAD(G) je arhivski standard za opći opis arhivskog gradiva. „Cilj opisa arhivskoga gradiva je identificirati i pojasniti kontekst i sadržaj arhivskoga gradiva i tako olakšati njegovu dostupnost.“¹⁸ S obzirom na to da se fond najčešće sastoji od više podsastavnica u

¹⁴ ISAD(G): opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva, drugo izdanje. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001.

¹⁵ Iako se nazivi standarda u hrvatskom prijevodu nazivaju normama, u ovom završnom radu koristiti će se riječ standard.

¹⁶ Usp. Arhivske norme i standardi. URL: <http://arhinet.arhiv.hr/Pages/ArhivskiStandardi.aspx> [28-08-2018]

¹⁷ Usp. ISAD(G): Opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva, drugo izdanje. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001. Str. 7.

¹⁸ Usp. Isto.

hijerarhijskim odnosima (fond – serija – predmet - komad) i da svaka razina treba biti opisana, za opis arhivskog gradiva uvodi se višerazinski opis. Višerazinski opis dolazi sa skupom pravila koje treba poštivati.

Pravila glase:

- 1) „Opis od općega ka posebnome - cilj višerazinskog opisa je prikazati kontekst i hijerarhijsku strukturu fonda i njegovih dijelova. Na razini fonda se treba dati obavijest o fondu u cjelini, a na sljedećim dijelovima obavijest za dijelove koje opisuju.
- 2) Obavijesti prilagođene razini opisa – cilj je točno prikazati kontekst i sadržaj jedinice opisa.
- 3) Povezivanje opisa – cilj je jasno odrediti mjesto jedinice opisa u hijerarhiji i ako je moguće povezati svaki opis sa sljedećom višom jedinicom opisa i utvrditi razinu opisa.
- 4) Neponavljanje obavijesti – cilj je izbjegavanje obavijesti u hijerarhijskim povezanim opisima arhivskoga gradiva, a postiže se tako što se na najvišoj razini navode zajedničke obavijesti za sve sastavne dijelove, a na nižim razinama se ne ponavljau obavijesti koje su već navedene na višoj razini.“¹⁹

ISBD(G) se sastoji od 26 elemenata opisa koji se nalaze unutar sedam područja. Područja glase:

- 1) „Područje identifikacije - sadrži bitne obavijesti za identifikaciju jedinice opisa.
- 2) Područje konteksta - sadrži obavijesti o porijeklu i sačuvanosti jedinice opisa.
- 3) Područje sadržaja i ustroja - sadrži obavijesti o predmetu i sređenosti jedinice opisa.
- 4) Područje uvjeta dostupnosti i korištenja - sadrži obavijesti o dostupnosti jedinice opisa.
- 5) Područje dopunskih izvora - sadrži obavijesti o gradivu koje je u važnom odnosu s jedinicom opisa.
- 6) Područje napomena - sadrži posebne obavijesti i obavijesti koje ne mogu biti smještene u bilo koje drugo područje.

¹⁹ Isto. Str. 12.

- 7) Područje kontrole opisa - sadrži obavijesti o tome kako, kada i tko je izradio arhivistički opis.²⁰

Primjer opisa na razini fonda:

<p>„Razina fonda</p> <p>3.1.1 Identifikacijska oznaka / signatura HR DASB 10 113</p> <p>3.1.2 Naslov Okružni narodni odbor Slavonski Brod</p> <p>3.1.3 Vrijeme nastanka gradiva 1945-1947. (1948)</p> <p>3.1.4 Razina opisa Fond</p> <p>3.1.5 Količina i nosač zapisa 36 knjiga, 51 kutija</p> <p>3.2.1 Naziv stvaratelja Okružni narodni odbor Slavonski Brod</p> <p>3.2.2 Upravna povijest Osnovan je u lipnju 1943. godine kao Diljski NOO sa sjedištem u Paučju. U njegovom su sastavu tada djelovali kotarski NOO: Požega, Đakovo, Županja i Brod. Godine 1944. mijenja naziv u Brodski okružni narodnooslobodilački odbor. Odlukom ZAVNOH-a od 9. svibnja 1945. godine o ustrojstvu i poslovanju narodnooslobodilačkih odbora i skupština u Federalnoj Državi Hrvatskoj (NN FH 2/45), nastavlja svoj rad kao Okružni narodnooslobodilački odbor Slavonski Brod. Temeljem Zakona o promjeni naziva NOO u narodne odbore od 25. srpnja 1945. (NN FH 3/45), kojim je utvrđena nova organizacijska shema organa izvršne vlasti, mijenja naziv u Okružni narodni odbor Slavonski Brod. Zakonom o administrativno-teritorijalnoj podijeli NRH od 1. srpnja 1947. godine (NN NRH, 42/47), ukinuti su oblasni (osim oblasti Dalmacije) i okružni narodni odbori. Na području ukinutog NO Slavonski Brod zadržani su kotarski, gradski i mjesni narodni odbori, a pojavljuju se i nove jedinice, gradski rajoni i gradska naselja. Okružni NO Slavonski Brod rješavao je sva značajnija pitanja iz organizacije i financiranja uprave, školstva i kulturnih ustanova, planiranja i organizacije gospodarstva, izgradnje i obnove uništene imovine tijekom rata, sjetve i otkupa poljoprivrednih proizvoda, cijena, sekvenciranja, konfiskacija i eksproprijacija te kolonizacije i raspodjele dobara, socijalne skrbi, zapošljavanja, trgovine i opskrbe pučanstva, organizacije izbora i dr. U pretežnom vremenu svog djelovanja obuhvaćao je sljedeće kotareve: Brod, Županja, Vinkovci, Đakovo i Slavenska Požega. Tijekom 1945. godine u njegovu su se sastavu nalazili i kotarski NOO Nova Gradiška, Andrijevcima i Pleternica, koji su s promjenama statusa navedenih mjesta izdvojeni iz teritorijalne nadležnosti ONO Slavonski Brod. ONO Slavonski Brod sastojao se od sljedećih ustrojbenih jedinica: Predsjedništvo, Tajništvo, Izvršni odbor, odjeli (upravni, odjel unutrašnje uprave, gospodarski, narodnog gospodarstva, socijalni, prosvjetni, okružni propagandni, tehnički, trgovine i opskrbe, industrije i obrta, šumarski, stambeni, zdravstveni, odjel rada, prometni, financijski i odjeljenje zaštite naroda), komisije (Okružna komisija za utvrđivanje</p>

²⁰ Isto. Str. 8

zločina okupatora i pomagača, Komisija za utvrđivanje ratne dobiti, Okružna komisija za agrarnu reformu i kolonizaciju, Planska komisija i druge), te povjerenstva. Broj i sastav odjela i komisija se tijekom vremena mijenjao. Pri Okružnom NO Slavonski Brod djelovao je i Odjel za narodnu imovinu, kasnije Okružna uprava narodnih dobara, ali sa zasebnom pismohranom. Tijekom svog djelovanja ONO Slavonski Brod je osim spomenutih kotarskih NO održavao i neposredne veze s Oblasnim NO za Slavoniju.

3.2.4 Način preuzimanja ili predaje

Gradivo Okružnog narodnog odbora Slavonski Brod predano je prilikom njegovog ukidanja Narodnom odboru općine Slavonski Brod. Gradivo je preuzeto u Državni arhiv u Slavonskom Brodu od Narodnog odbora općine Slavonski Brod 25. ožujka 1960. godine. U knjigu akvizicije upisan je pod brojem 5/1960. Naknadno su preuzete tri kutije gradiva od Muzeja Brodskog 114 Posavlja, o čemu nije sačuvan primopredajni zapisnik, a dio gradiva je preuzet iz arhiva Centra za povijest Slavonije i Baranje nakon njegova zatvaranja 1991. godine.

3.3.1 Sadržaj

Gradivo fonda čine različite molbe, žalbe, uputstva i okružnice, financijska dokumentacija, zapisnici sa sjednica Izvršnog odbora Okružnog NO i korespondencija, rješenja o premještanjima, mjesečna izvješća o radu na izgradnji, izvješća o radu srednjih škola, karakteristike službenika, izvješća o pregledima škola, rješenja o postavljenjima, zapisnici sa sjednica nastavničkih zborova, zatim ovlaštenja o vođenju privatnih radnji, rješenja o kaznama obrtnika, pomoćnika i rukovoditelja, zaključnice o kupoprodaji konfiscirane imovine, kupoprodajni ugovori, obračuni prihoda narodne imovine, rješenja i odluke o socijalnoj pomoći, različiti dokumenti o otkupu žitarica te nalozi za popravak zgrada s popratnom nacrtnom dokumentacijom. Fond sadrži i podatke o poslovanju različitih gospodarskih subjekata (grafička, ciglarska, drvena, električna, tekstilna, građevinska, trgovačka poduzeća), koje je Okružni NO Slavonski Brod osnovao na području svog djelovanja.

3.3.4 Plan sređivanja

Gradivo preuzeto u Državni arhiv u Slavonskom Brodu 1960. godine arhivistički je sređeno te su tom prilikom izrađeni Privremeni inventar i Vodič. Za vrijeme Domovinskog rata fond je bio izmješten izvan Slavonskog Broda, te je nakon njegova povratka u Arhiv u studenom 1997. godine izvršeno prekartoniranje spisa i revizija fonda. Tom su prilikom knjige numerirane i pojedinačno popisane. Godine 1999. obavljeno je sređivanje naknadno preuzetog gradiva, revizija cjelokupnog gradiva, nova numeracija tehničkih jedinica te izrađen sumarni inventar. Opći spisi složeni su prema urudžbenim brojevima, dok su ostali spisi razvrstani po odjelima i komisijama, što odgovara prvobitnom poretku.

Serije:

1. Povjerljivi spisi, 1945-1946; 5 kut.
2. Opći spisi, 1945-1947; 7 kut.
3. Personalni odjel, 1946-1947; 1 knj., 3 kut.
4. Upravni odjel i Tajništvo, 1945-1948; 1 kut.
5. Prosvjetni odjel, 1945-1947; 2 kut.
6. Odjel industrije i obrta, 1945-1947; 1 kut.
7. Građevinski odjel, 1945-1947; 3 kut.
8. Komisija za reviziju ratne dobiti, 1945-1947; 1 kut.
9. Financijski odjel, 1945-1947; 19 knj., 27 kut.
10. Okružna uprava narodnih dobara, 1945-1947; 1 kut.

3.4.1 Uvjeti dostupnosti

Gradivo je dostupno sukladno *Pravilniku o korištenju arhivskoga gradiva*.

3.4.2 Uvjeti objavlivanja ili umnožavanja

Umnožavanje je dopušteno sukladno *Pravilniku o korištenju arhivskoga gradiva* i *Pravilniku o radu čitaonice Državnog arhiva u Slavonskom Brodu*.

3.4.3 Jezik / pismo u gradivo

Jezik: hrvatski

Pismo: latinica

3.4.4 Tvarne značajke i tehnički uvjeti

Papir

3.4.5 Obavijesna pomagala

Registraturna pomagala: urudžbeni zapisnici, 1945-1947, 12 knjiga; kazala, 4 knjige

Arhivska pomagala: Sumarni inventar, Zdenka Lakić, rujan 1999.

3.5.4 Bibliografija

Cicvarić, M., Neke komponente rada Okružnog narodnooslobodilačkog odbora Broda ljeta i jeseni 1994. godine, Zbornik HIS, 1966, br. 4, str. 95

3.7.1 Napomena arhivista

Opis izradila Snježana Zgorelec

3.7.3 Nadnevak izrade opisa

Srpanj 2001.²¹

Opis posebnih vrsta gradiva prema ARHiNET-u

ISAD(G) sadrži opća pravila primjenjiva na sve oblike i nosače arhivskih zapisa, ali ne donosi smjernice za opis posebnih vrsta gradiva, kao što su grafike, zvučni zapisi ili karte. Unatoč tome, ISAD(G) predlaže opis takve vrste gradiva koristeći se postojećim standardima, npr. IFLA-inim standardima za knjižničarsku zajednicu. Kako bi se opis ujednačio, ARHiNET, nacionalni arhivski sustav za upravljanje, opis i obradu arhivskog gradiva,²² donosi elemente za opis posebnih vrsta gradiva. Elementi opisa za posebne vrste gradiva pojavljuju se samo na razini komada i analitičkih jedinca. ARHiNET pod posebnom vrstom gradiva smatra: fotografije, zvukovne zapise, film, grafike, karte, elektroničke zapise i dr.²³

Primjer opis fotografije na razini komada:

„Naziv: Cetin (komad)

Signatura: HR-HDA-1442-2-2

Imatelj: Hrvatski državni arhiv

Razdoblje: 1869 - 1870

Odgovornost: Standl, Ivan (fotograf)

Sadržaj jedinice: Snimak prikazuje grad Cetin.

Mjesta: Cetin

²¹ Usp. Isto. Str. 112-115.

²² Usp. Registar arhivskih fondova i zbirki RH. URL: <http://arhinet.arhiv.hr/page.aspx?id=3> [7-09-2018]

²³ Usp. Lemić, Vlatka. Arhivi i arhivistika za suvremenog korisnika. Zagreb: Naklada Lijevak, 2016. Str. 157 – 158.

Stupanj sredenosti: Arhivistički sređeno
Vrsta medija: Fotografija
Dimenzija (VxŠ): 135 x 192 milimetar
Primarna podloga: papir
Sekundarna podloga: karton/ljepenka
Boja: jednobožno (monokromatsko)
Mjesto nastanka: Cetin
Mjesto tiska: Zagreb
Pridruženi materijal: Tekst Radoslava Lopašića "Cetin" uz fotografiju (str. 6 - 8)
Rezolucija (V x Š): 2700 x 3500
Format digitalnog zapisa: TIFF
Broj boja u paleti: 24 bit-a
Zaštitno snimanje: U cijelosti snimljeno
Jezici: hrvatski
Pisma: latinica
Obavijesna pomagala: HDA-1442/DB - 1 Fotografske slike iz Dalmacije, Hrvatske i Slavonije (baza podataka)
HDA-1442/P - 1 Ivan Standl - Fotografske slike iz Hrvatske (popis)
Literatura: Grčević, Nada. Fotografija devetnaestog stoljeća u Hrvatskoj, Zagreb, 1981, .str. 62 – 84
Identifikator: HR-HDA/AJ 73094
Jezik opisa: hrvatski
Pismo opisa: latinica ²⁴

Tablica 1. Elementi opisa posebnih vrsta gradiva definiranih u ARHiNET-u²⁵

Opći podaci	Posebni podaci – tehnika izrade	Posebni podaci - grafike
Podvrsta	Rezolucija (dpi)	Posebni podaci- fotografije
Vrijeme nastanka	Format digitalnog zapisa	Posebni podaci- zemljopisne karte
Dimenzije (V x Š)	Broj boja u paleti	Posebni podaci- planovi i nacrti
Mjesto nastanka	Polaritet	Posebni podaci- zvučni zapisi
Mjesto tiska	Emulzija	Posebni podaci- pokretne slike
Primarna podloga	Generacija	Posebni podaci- muzikalije
Sekundarna podloga	Omjer umanjenja	Posebni podaci- elektronični zapisi
Boja		Posebni podaci- 3D objekti
Posebni sadržaji		

²⁴ Cetin (komad). URL: http://arhinet.arhiv.hr/details.aspx?ItemId=1_73094 [07-09-2018]

²⁵ Usp. Isto. Str. 58.

Prve dvije skupine podataka (opći i posebni podaci) iste su za sve vrste posebnih vrsti arhivskog gradiva, a treći, posebni podaci, razlikuju se za svaku od vrstu gradiva.²⁶ Kao i kod ISAD(G)-a pri korištenju ovakvog modula nije potrebno koristiti sve elemente opisa.

ISAAR (CPF)

ISAAR (CPF) je arhivski standard za izradu normiranih zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji povezane sa stvaranjem i upravljanjem arhivskim gradivom. Ovaj standard ima dvojaku ulogu jer se koristi za izradu opisa pravnih i fizičkih osoba te obitelji i služi za izradu normiranih zapisa. Arhivistički normirani zapisi se koriste za opis pravnih i fizičkih osoba te obitelji kao jedinica unutar arhivističkog opisa, za kontrolu nad izradom i uporabom pristupnica (identificira i locira zapise) i za bilježenje odnosa između različitih stvaratelja i gradiva koje je nastalo njihovim djelovanjem ili nekih drugih izvora.²⁷ Ovaj standard se koristi uz ISAD(G) i omogućuje povezivanje opisa stvaratelja gradiva s opisima arhivskog gradiva istog stvaratelja koji se mogu nalaziti unutar istog arhiva ili opisima unutar drugih baštinskih ustanova. Normiranjem se stvaraju dosljedni i samorazumljivi opisi pravnih i fizičkih osoba i obitelji. Na taj način normirani oblici imena su od velike međunarodne koristi jer će omogućiti dijeljenje i povezivanje kontekstualnih obavijesti van nacionalnih granica i tako stvoriti veliku multinacionalnu mrežu povezanih zapisa.²⁸

Elementi opisa ISAAR(CPF)-a organizirani su u četiri glavna područja:

- 1) „Područje identifikacije - gdje je dana obavijest koja jednoznačno identificira stvaratelja koji se opisuje i definira normirane pristupnice za zapis.
- 2) Područje opisa - gdje se daju relevantne obavijesti o prirodi, kontekstu i djelovanju entiteta koji se opisuje.
- 3) Područje veza -gdje su opisane veze s drugim pravnim i fizičkim osobama i/ili obiteljima.
- 4) Područje kontrole -gdje je normirani zapis identificiran na jedinstven način i gdje je zabilježena obavijest o tome ako, kada i koja je ustanova stvorila i čuvala zapis.“²⁹

²⁶ Usp. Isto.

²⁷ ISAAR(CPF) : međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.

²⁸ Usp. Isto. Str. 112 – 115.

²⁹ Isto str. 13.

Primjer opisa fizičke osobe:

„5.1 PODRUČJE IDENTIFIKACIJE

5.1.1 Vrsta entiteta

Osoba

5.1.2 Normirani oblik naziva

Sarkotić, Stjepan, 1858-1939.

5.1.3 Usporedni oblici naziva

Njemački Sarkotić, Stephan von

5.1.5 Drugi oblici naziva

Sarkotić von Lovćen, Stjepan Lovćen, Stjepan Sarkotić von

5.2 PODRUČJE OPISA

5.2.1 Vrijeme djelovanja

1858-1939.

ISO 8601 1858-10-04/1939-10-16

5.2.2 Povijest

Rodio se u Sincu kod Otočca 4. listopada 1858. u graničarskoj obitelji. Umro je u Beču 16. listopada 1939. godine. Vojni kolegij pohađao je u St. Pöltenu (Donja Austrija), a vojnu akademiju u Wiener-Neustadtu. Kao poručnik sudjeluje u operacijama u Bosni i Hercegovini (1879-1882) te u vojnom pohodu u Krivošijama u Crnoj Gori u ugušivanju hercegovačko-bokeljskog ustanka (1882). Školovanje je upotpunio u Ratnoj školi u Beču (1882-1884). Od 1885. do 1895. djeluje u brigadnom i divizijskom stožeru u Mostaru i u Beču. U Osijeku je od 1895. do 1898. zapovjednik Glavnog stožera osječke 7. pješadijske divizije. Godine 1899. i 1900. službuje u Pragu u pješadijskoj pukovnici. U prosincu 1900. imenovan je zapovjednikom Glavnog stožera Zapovjedništva ratne luke Pula. Nakon Pule službuje u Austriji kao zapovjednik glavnih stožera brigade i divizije. Godine 1907. unaprijeđen je u čin general majora, a 1909. podijeljeno mu je plemstvo. Godine 1911. postaje podmaršal. Od 1912. do 1914. djeluje u Zagrebu kao zapovjednik VI. zagrebačkog okruga hrvatsko-slavonskog domobranstva. U napadu na Srbiju 1914. zapovijedao je 42. domobranskom pješadijskom divizijom. Od 28. studenoga do 26. prosinca 1914. guverner je Srbije sa sjedištem u Šapcu, a 22. prosinca 1914. imenovan je zapovijedajućim generalom Bosne, Hercegovine i Dalmacije i Zemaljskim upraviteljem Bosne i Hercegovine. Godine 1915. unaprijeđen je u čin generala pješadije. U siječnju 1916. rukovodio je napadom kojim je osvojen Lovćen i zauzeta Crna Gora. Ta mu je pobjeda početkom 1917. Donijela ugarski barunat i naslov „von Lovćen“. Unaprijeđen je u čin general pukovnika. Nakon propasti Austro-Ugarske, te kratkog vremena provedena u konfinaciji u Zagrebu, oputovao je u Beč gdje je na čelu hrvatskih emigranata, pristaša Starčevićeve politike, koji su već 1919. uspostavili vezu s političarima Hrvatske stranke prava i osnovali Hrvatski emigrantski revolucionarni komitet. U austrijskom tisku Sarkotić se u razdoblju 1919-1929. bavio aktualnim političkim pitanjima.

5.2.3 Mjesta

Sinac, St. Pölten (Austrija), Wiener-Neustadt (Austrija), Beč, Osijek, Mostar, Zagreb, Kazan (Rusija), Prag, Pula, Šabac (Srbija), Sarajevo

5.2.5 Funkcije, zanimanja, djelatnosti

Časnik austro-ugarske vojske, Zapovijedajući general Bosne, Hercegovine i Dalmacije te Zemaljski upravitelj Bosne i Hercegovine u Prvom svjetskom ratu.

5.3 PODRUČJE VEZA

Prva veza

5.3.1 Naziv /oznaka povezanog izvora

Normirani oblik naziva - Ratna luka (Pula)

5.3.2 Vrsta veze

Asocijativna

5.3.3 Opis veze

Zapovjednik glavnog stožera

Druga veza

5.3.1 Naziv /oznaka povezanog izvora

Normirani oblik naziva - Sedmi zagrebački okrug hrvatsko-slavonskog domobranstva

5.3.2 Vrsta veze

Asocijativna

5.3.3 Opis veze

Zapovjednik

5.3.4 Nadnevcima veze

1912-1914.

5.4 PODRUČJE KONTROLE**5.4.1 Oznaka normiranog zapisa**

HR-HDA-23510

5.4.2 Oznake ustanove

Oznaka- HDA

Naziv- Hrvatski državni arhiv

5.4.3 Pravila i/ili konvencije

Međunarodno arhivsko vijeće. ISAAR(CPF) Međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji, 2. izd. (hrv. prijevod), Zagreb 2006.

5.4.4 Status

Važeći

5.4.5 Razina podrobnosti

Djelomični zapis

5.4.6 Nadnevcima nastanka, izmjena i brisanja

2005-03-15

5.4.7 Jezici i pisma Hrvatski**6. POVEZIVANJE PRAVNIH OSOBA, FIZIČKIH OSOBA I OBITELJI S ARHIVSKIM GRADIVOM I DRUGIM IZVORIMA**

Prvi povezani izvor

6.1 Oznaka i naziv povezanog izvora

Naziv - Sarkotić Stjepan

Oznaka - HR-HDA-1773

6.2 Vrsta povezanog izvora

Osobni fond

6.3 Opis veze

Stvaratelj

6.4 Nadnevcima povezanog izvora i/ili veze

1914-1929.³⁰

³⁰ Usp. Isto. Str. 69 – 70.

ISDF

ISDF je norma koja “daje smjernice za izradu opisa funkcija pravnih osoba vezanih uz stvaranje arhivskog gradiva i upravljanje njime.”³¹ Opisi funkcija igraju ključnu ulogu u objašnjavanju provenijencije zapisa jer opisuju i smještaju u kontekst aktivnosti i djelatnosti putem kojih su nastali i korišteni zapisi. Funkcije objašnjavaju začetke i razloge stvaranja i korištenja zapisa, njihovu svrhu i u kakvim su odnosima bili s drugim zapisima koje je proizvela ista organizacija.³² Uvid u odnose između zapisa iste organizacije pospješuje u održavanju načela prvobitnog reda.

Opis funkcija se koristi kao dopuna ISAD(G)-a i ISAAR(CPF)-a i odvajanjem funkcija od opisa i normiranih zapisa omogućava se veća preglednost i fleksibilnost dokumenata.³³ Elementi opisa se nalaze unutar četiri glavna područja:

1. „Područje identifikacije - gdje se donose informacije koje jednoznačno identificiraju funkciju i koje definiraju normirane pristupnice.
2. Područje konteksta - gdje je dana obavijest o prirodi i kontekstu funkcije.
3. Područje veza -gdje su zabilježene i opisane veze s drugim funkcijama.
4. Područje kontrole - gdje je opis funkcije identificiran na jedinstven način i gdje su zabilježene informacije o tome kako, kada i koja je ustanova stvorila i održavala opis.“

34

ISDIAH

Svrha ovog standarda „je olakšati opis ustanova kojima je primarna funkcija čuvanje arhivskog gradiva i učiniti ih dostupnima široj javnosti.“³⁵ Standard se može koristiti za opis ustanova, kao normirane pristupnice za ustanove s arhivskim gradivom unutar informacijskog sustava ili mreže i za bilježenje odnosa između ustanova te između njih i gradiva koje čuvaju.³⁶ Ovaj standard omogućuje povezivanje informacija o imateljima gradiva s opisima gradiva koje posjeduju i stvarateljima tog gradiva.³⁷

Elementi opisa organizirani su unutar šest glavnih područja:

³¹ ISDF: međunarodna norma za opis funkcija. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2008. Str. 11.

³² Usp. Isto.

³³ Usp. Isto.

³⁴ Isto str. 15.

³⁵ ISDIAH: međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2009. Str. 10.

³⁶ Usp. Isto.

³⁷ Usp. Isto. Str. 14.

- 1) „Područje identifikacije -gdje se donose informacije koje jednoznačno identificiraju ustanovu s arhivskim gradivom i koje definiraju normirane pristupnice.
- 2) Područje kontakta - gdje se daju informacije o tome kako stupiti u vezu s ustanovom s arhivskim gradivom.
- 3) Područje opisa - gdje se daju relevantne obavijesti o povijesti, trenutnom ustroju i akvizicijskoj politici ustanove s arhivskim gradivom.
- 4) Područje dostupnosti - gdje se daju obavijesti u vezi s dostupnošću ustanove s arhivskim gradivom: radno vrijeme ustanove, ograničenja dostupnosti, itd.
- 5) Područje usluga - gdje se daju relevantne obavijesti o tehničkim uslugama koje pruža ustanova s arhivskim gradivom)
- 6) Područje kontrole - gdje je opis ustanove s arhivskim gradivom identificiran na jedinstven način i gdje su zabilježene informacije o tome.“

Zaključno o međunarodnim standardima

Svi elementi važni za očuvanje integriteta i strukture arhivskog gradiva su sadržani i regulirani unutar pojedinih standarda. ISAD(G) normira opis i time čuva kontekst gradiva koje je ključno i temeljno u razumijevanju i korištenju zapisa. Stvaratelji gradiva su opisani putem ISAAR(CPF)- i tako se dodatno osigurava očuvanje konteksta povezivanjem gradiva sa stvarateljem. Standard također omogućava identificiranje, pronalaženje, pretraživanje željenih zapisa. Arhivsko gradivo je usko vezano za aktivnost koju dokumentira i standard za opis funkcija povezuje gradivo sa svojim stvarateljem i djelatnosti putem kojih je nastalo. Stavljanje u odnos funkcija i stvaratelja omogućava se poštivanje arhivističkih načela provenijencije i prvobitnog reda. Imatelji gradiva nisu izostavljeni iz standarda, nego su opisani putem standarda ISDIAH koji zatvara krug i nastaje međusobno povezana cjelina: stvaratelji – funkcije – arhivsko gradivo – imatelji. Ovakvi deskriptivni opisi ključnih elemenata omogućuju objedinjavanje arhivskih elemenata u vjerodostojne informacijske cjeline koje se mogu povezivati s opisima i normiranim zapisima ostalih baštinskih ustanova (muzeji, knjižnice) i izvan nacionalnih granica, te tako stvarati zajedničku kulturno-povijesnu mrežu.

Standardi i pristranost: standardi kao oruđe oblikovanja sjećanja

Priistranost arhivskih standarda istraživao je talijanski arhivist Giovanni Michetti u čijem su fokusu istraživanja bili standardi ISAD(G), ISAAR(CPF) i arhivska praksa.³⁸ Standardi su skup definicija, mjera i tehničkih pravila kojima se propisuje način izrade i uporabe određenih proizvoda i usluga. Važno je zapamtiti kako svi standardi, tako i arhivski, nastaju dogovorom i konsenzusom stručnjaka koji su sudjelovali u procesu stvaranja. Standardi su internacionalne naravi i trebaju zastupati različite arhivske zajednice po cijelome svijetu. Često se dogodi da pravila koja zastupaju internacionalnu zajednicu stvara nekolicina izabranih stručnjaka koji svojom geografskom pozicijom i kulturnom pozadinom ne predstavljaju zajednicu u cjelini. Kako su standardi tvorevina pojedinaca često se dogodi da nisu savršene objektivne i neutralne naravi, nego skrivaju dio ljudskog karaktera i prirode.³⁹ Standardi su teorijske prirode što znači da su fleksibilni i da ih različite zajednice mogu koristiti na različite načine. Praktični primjeri navedeni u standardima, koji se nalaze uz svako pravilo i cjeloviti primjeri opisa na kraju standarda, ipak sugeriraju način na koji se opis mora vršiti. ISAD(G) navodi 218 primjera kroz glavni tekst standarda i 12 primjera cjelokupnih opisa koji predstavljaju samo šest država, a prevladavaju primjeri engleskog govornog područja. Uz to, Michetti primjećuje kako neki od odabranih primjera ne dolaze iz nacionalnih arhiva, kao većina, nego iz arhiva koji su blizu mjesta rada pojedinih stručnjaka koji su osmišljavali standard. Zanimljivim se pokazuje kako životne okolnosti utječu na odluku o tome što ulazi u standard i kako subjektivne odluke pojedinaca zastupaju cjelokupnu zajednicu. Primjeri svakodnevne prakse ipak trebaju biti prisutni u standardima, jer pomažu u boljem razumijevanju arhivske prakse, ali na način da su raznovrsni i da zastupaju više različitih zajednica.⁴⁰ Arhivi, čuvatelji kolektivnog sjećanja nekoga naroda, oslanjaju se na standarde kako bi upravljali, očuvali i pružili pristup svome gradivu. Pri tome je važno imati na umu kako pristranost standarda utječe na naše dokumentirano nasljeđe i baštinu i kako može utjecati na njihovo oblikovanje, prikaz i interpretaciju. Pristranost se ne može izbjeći, ali bi struka trebala ukazivati na

³⁸ Michetti, Giovanni. "Unneutrality in Archival Standards and Processes." In *Re:inventing Information Science in the Networked Society: Proceedings of the 14th International Symposium on Information Science (ISI 2015)*, Zadar, 2015, edited by Franjo Pehar, Christian Schlögl and Christian Wolff 144–159. Glückstadt, DE: Verlag Werner Hülsbusch, 2015.

³⁹ Usp. Isto. Str. 2.

⁴⁰ Usp. Isto. Str. 3-9.

pristranost i kontrolirati ju, kako bi arhivi mogli pravilno vršiti ulogu posrednika između arhivskih zapisa i njihovih korisnika.⁴¹

Postmodernizam – promjena paradigme

Postmodernizam označava vremensko razdoblje od polovice 20. st. na dalje, a u užem smislu aspekte i mišljenja (kritike) tog razdoblja. Prvenstveno se odnosi kritiku apsolutnih istina, a takvo razmišljanje je utjecalo na mnoštvo znanstvenih disciplina, a tako i na arhivistiku. O postmodernizmu i njegovom utjecaju pisao je kanadski arhivist i znanstvenik Terry Cook. U članku *Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts*, Cook problematizira i opisuje način na koji postmoderna misao promijenila poimanje arhiva i arhivistike. Prema postmodernizmu, zapis informacije predstavlja lažan odraz činjenica koje je netko konstruirao.⁴² S obzirom na to da se na arhivsko gradivo gleda kao na stalne, nepromjenjive i statične zapise, postmoderno razmišljanje je dovelo do preispitivanja arhivske znanosti i njezinih elemenata, a time i do nastanka nove paradigme.

Arhive su tradicionalno osnivale države i služili su za čuvanje dokumenata te iste vlasti i državnog aparata. Iako su bili otvoreni za javnost i omogućavali su korištenje gradiva, arhivska praksa se nije bavila društvom i pojedincima. Nova paradigma ukazuje na novu, važniju ulogu arhiva i arhivista. Arhivi služe društvu, a ne državi, a zapisi unutar arhiva predstavljaju društveno sjećanje koje se mora dijeliti.⁴³ Fokus arhiva više ne leži samo na čuvanju zapisa, nego na njihovom stvaranju i vrednovanju. Arhivisti nisu samo pasivni promatrači povijesti, nego aktivno sudjeluju u stvaranju društvenog sjećanja. Oni pokušavaju sačuvati vjerodostojne zapise u kontekstu osiguravajući da su ti zapisi inicijalno stvoreni u skladu s pravilima što će kasnije omogućiti da ih se koristi kao vjerodostojne dokaze.⁴⁴

U središtu nove paradigme je pomak od gledanja na zapise kao na statične fizičke objekte, do poimanja zapisa kao dinamične i virtualne tvorevine.⁴⁵ Takvo poimanje zapisa potpomognuto je tehnološkim napretkom i stvaranjem elektroničnih zapisa. Elektronični zapisi su kratkog vijeka, uvijek se mijenjaju, brzo se stvaraju i brišu. Fizički zapisi postaju irelevantni, uslijedit će postepena pretvorba analognog gradiva u elektronične zapise prije propadanja njihovih

⁴¹ Usp. Isto. Str. 23.

⁴² Usp. Cook, Terry. *Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts*. // *Archival Science* 1, (2001), str. 7.

⁴³ Usp. Isto. Str. 18 – 19.

⁴⁴ Usp. Isto. Str. 4, 20.

⁴⁵ Usp. Isto.

medija, a pri tome se stavlja naglasak na očuvanju njihove funkcionalnosti i konteksta.⁴⁶ Kontekst stvaranja novih zapisa više ne počiva na njenoj hijerarhijskoj strukturi, nego na funkcionalnoj horizontalnoj strukturi. Zapis predstavlja podatke unutar baze podataka ili informacijskog sustava gdje se virtualno mogu kombinirati sadržaj, struktura i kontekst.⁴⁷ Zapisi se mogu nalaziti unutar više cjelina i povezivati se na druge zapise pomoću poveznica, neovisno o načelima provenijencije i prvobitnog reda, ali pazeći na to da se očuva njihova funkcionalnost i kontekst.

Nova značenja starih koncepata

Cook smatra da načelo provenijencije više nema svoju tradicionalnu hijerarhijsku strukturu, nego postaje virtualni koncept koji odražava funkcije i procese stvaratelja, unutar i kroz dinamične organizacije koje se mijenjaju i koje imaju različitu klijentelu, promjenjivu strukturu i raznovrsne odnose s drugim organizacijama. Načelo prvobitnog reda također napušta fizičku strukturu. Zapisi se spremaju slučajno, bez reda, ali se spajaju intelektualno ili funkcionalno, ovisno o cilju, vrstama i načinu podnošenja zahtjeva i vrstama korisnika. Fond se mijenja u skladu s načelom prvobitnog reda i odražava dinamiku višestrukih stvaratelja i autora. Naglasak se stavlja na funkciji i aktivnosti koje će ispravno bilježiti kontekst zapisa u modernom svijetu. Zapisi se također odmiču od fizičkog objekta čija struktura, sadržaj i kontekst postaju tri različita paketa podataka. Zapis postaje konceptualni podatkovni model koji virtualno kombinira strukturu, sadržaj i kontekst kako bi dao dokaz neke aktivnosti ili funkcije. Zapisi nisu više statični, nepromjenjivi objekti, nego aktivni agenti koji igraju ulogu u životima pojedinaca, organizacija i u društvu. Sređivanje i opis zapisa će se usredotočiti na kontekst i razumijevanje relacija i okruženja u kojem je zapis nastao, a arhiv će, kao i njegovi ključni elementi, postati virtualan. „Arhivi bez zidova“ postojat će na Internetu gdje će mu moći pristupiti veliki broj korisnika, a sastojat će se od velikog broja međusobno povezanih sustava.⁴⁸

Utjecaj postmodernizma i njegove kritike ponajviše je vidljiv u promjenama koje su nastale preispitivanjem tradicionalnih segmenata arhiva i arhivskog gradiva, poput arhivskih načela i značenja pojmova arhiv, fond i zapis. Ti prošli, tradicionalni monoliti zahtjevaju

⁴⁶ Usp. Isto.

⁴⁷ Usp. Isto.

⁴⁸ Usp. Isto. Str. 21 – 23.

reinterpretaciju koja će zadovoljiti novo poimanje arhivskog gradiva, funkcija i stvaratelja, kao dinamičnu, isprepletenu i uvijek mijenjajuću strukturu.

Konceptualni model – Zapisi u kontekstima

Kako bi odgovorili na nove izazove unutar arhivske djelatnosti, Programska komisija Međunarodnog arhivskog vijeća oformila je Stručnu skupinu za arhivski opis (EGAD – *Experts Group on Archival Description*) čiji je cilj izraditi novi model za opis arhivskog gradiva, koji se temelji na arhivskim načelima i već postojećim standardima za opis. Naziv novog modela je Zapisi u kontekstima (RiC – *Records in Contexts*)⁴⁹ i sastoji se od dva dijela: konceptualnog modela za arhivski opis (RiC-CM) i od ontologije (RiC-O).⁵⁰ Model je još uvijek u izradi, a nacrt je predstavljen u kolovozu 2016. godine. Iako donosi popis svih entiteta, odnosa i atributa, RiC ne donosi primjere opisa arhivskog gradiva ili zapisa. Nove komunikacijske i mrežne tehnologije omogućile su daljnje razvijanje deskriptivne arhivske prakse. RiC otjelovljuje oba arhivska načela, ali u skladu s proširenim značenjima koje je donijela nova postmoderna paradigma. Zapis i njihovi pojedinci koji ih stvaraju i upravljaju njima, ne postoje u izolaciji nego u kompleksnim međusobnim odnosima i međuzavisnim kontekstima. RiC se također bazira na intelektualnoj i praktičnoj kritici arhivskog opisa, pošto postojeći arhivski standardi često ne razmatraju elektroničke zapise.⁵¹ Konceptualni model za arhivski opis (RiC-CM) naliči na postojeće standarde za opis arhivskog gradiva. Identificira ključne entitete arhivskog opisa, njihove attribute i međusobne odnose. Iako se najviše zasniva na ISAD(G)-u, u svojim entitetima sadrži neke ključne značajke ostalih arhivskih standarda, ponajviše ISAAR(CPF)-a. RiC-CM pomoću dijagrama ilustrira u kakvim se međusobnim odnosima nalaze komponente i na taj način se može oformiti kompletni arhivski opis. Ključni entiteti su:⁵² *Record, Record component, Record set, Agent, Occupation, Position, Function, Function (Abstract), Activity, Mandate, Documentary form, Date, Concept/Thing*.⁵³ Ontologija, ili RiC(O) zasniva se na konceptualom modelu i u cilju joj je izraziti entitete, attribute i odnose u strojno čitljivom obliku, tako što će koristiti jezik OWL (*Web Ontology*

⁴⁹ U nastavku teksta koristit će se naziv RiC.

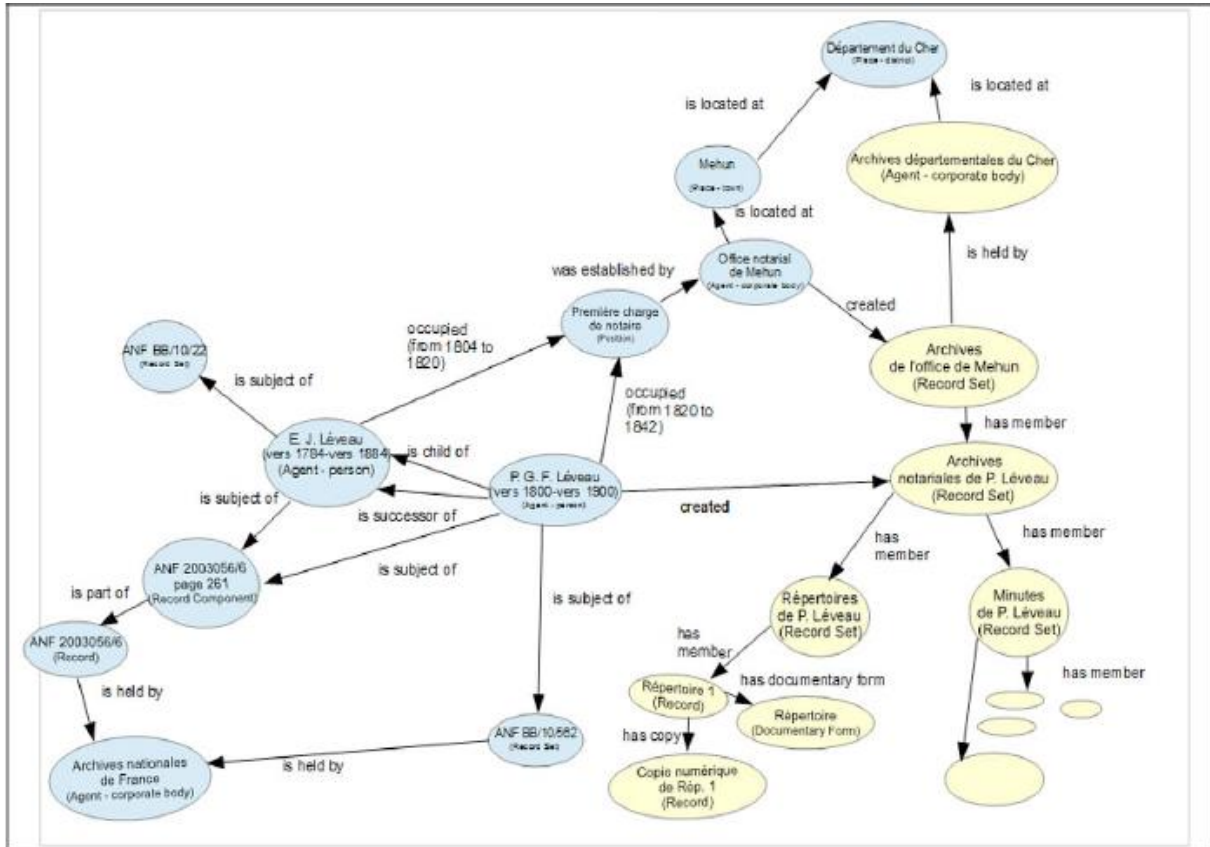
⁵⁰ *Records in Contexts: A Conceptual Model for Archival Description: Consultation Draft v0.1 / International Council on Archives: Experts Group on Archival Description, 2016. Str. 7-8. URL: <https://www.ica.org/en/egad-ric-conceptual-model> [08-09-2018]*

⁵¹ Usp. Isto. Str. 2.

⁵² Za vrijeme pisanja ovog završnog rada RiC nije dostupan u verziji prevedenoj na hrvatski jezik.

⁵³ *Records in Contexts: A Conceptual Model for Archival Description: Consultation Draft v0.1 / International Council on Archives: Experts Group on Archival Description, 2016. Str. 9. URL: <https://www.ica.org/en/egad-ric-conceptual-model> [08-09-2018]*

Language) koji je razvio World Wide Web Consortium (W3C). OWL omogućuje prikaz u obliku grafova što odgovara arhivskim komponentama koje su produkt dinamične, međusobno povezane mreže pojedinaca i predmeta u određenom vremenskom i prostornom kontekstu.⁵⁴

Slika 1. Primjer opisa prema RiC-CM modelu⁵⁵

Promjene u odnosu na načela i standarde vidljivi su u novim značenjima zapisa i višerazinskog opisa. Zapisi i njihova agregacija više ne odgovaraju klasičnom shvaćanju pojma fond, nego se smatraju različitim entitetima: zapis (*Record*), sastavnica zapisa (*Record Component*) i skup zapisa (*Record set*). Za vrijeme postojanja, zapis može biti dio više različitih skupa zapisa i u isto vrijeme, a skup zapisa također mogu pripadati različitim skupovima zapisa. Višerazinski opis će i dalje biti prisutan, ali će se težiti postupnom primicanju prema tzv. višedimenzionalni opisu. Višedimenzionalni opis omogućavat će

⁵⁴ Usp. Isto.

⁵⁵ Usp. Isto. Str. 93.

fleksibilniji i širi opis te prikaz kompleksnih odnosa koje nije moguće prikazati unutar jednog hijerarhijskog (višerazinskog) opisa.⁵⁶

Nova mišljenja i razvoj tehnologije mijenjaju tradicionalna shvaćanja temeljnih arhivskih i arhivističkih koncepata, ali se neke ključne značajke nisu promijenile. Iako je uslijedilo preispitivanje načela i standarda, upravljanje i opis zapisa nisu izgubili svoju primarnu ulogu, a to je očuvanje konteksta, pružanje pristupa i korištenje zapisa. RiC omogućava očuvanje višestrukih konteksta jednog zapisa, koji ih za vrijeme svog postojanja, korištenjem i reinterpetiranjem može imati višestruko. Arhivski zapisi i elementi predstavljaju mrežu povezanih podataka, a stavljanjem na Web i Internet omogućujemo korisniku da pristupe tim podacima bez obzira na to gdje se nalaze. Kako bi se podaci o arhivskom gradivu maksimalno iskoristili, treba se omogućiti njihovo korištenje i dijeljenje bez obzira na specifične informacijske sustave.

⁵⁶ Usp. Isto. Str. 10.

Zaključak

Na arhive je u proteklih nekoliko desetljeća utjecala postmoderna kritika apsolutnih istina i nezaustavljiv razvoj komunikacijske i informacijske tehnologije. Promjenom arhivske paradigme arhivi se okreću suvremenom poslovanju, ali bez gubitka svog temeljnog poslanja i uloge. U cilju im je prikupiti, obraditi, čuvati i omogućiti korištenje arhivskog gradiva. Bez obzira na to u kakvom se obliku nalaze arhivski zapisi, fizičkom, električnom ili virtualnom, oni ne gube svoje temeljne uloge. Zapisi su dokazni materijali koji dokumentiraju aktivnosti organizacija i pojedinaca i važni su kulturno-povijesni dokumenti. Uloga novih, preispitanih arhivskih načela nadilazi održavanje cjeline i reda te odražavaju kontekst zapisa koji odgovara dinamičnom poslovanju svog stvaratelja. Životni vijek i korištenje međunarodnih arhivskih standarda se nije prekinulo, samo im je dano novo ruho u obliku novog konceptualnog modela RiC. RiC nastavlja sa ciljem opisa arhivskog gradiva koji će dodatno pospješiti pristup i korištenje zapisa. Zapisi su sada predstavljeni u obliku podataka koji se mogu virtualno kombinirati ovisno o cilju i prirodi zahjete. RiC je predstavljen u obliku nacrtu s nedovršenom ontologijom u kolovozu 2016. godine, pa se pretpostavlja da će se još mijenjati u odnosu na kritike i prijedloge stručnjaka. U procesu razvijanja RiC-a slijedi dovršenje ontologije koja će omogućiti prijevod konceptualnog modela u strojno čitljivi oblik, a time i njegovu uspješnu integraciju na Semantički Web i funkcionalnost u okruženju povezanih podataka (*Linked Data*). Završetkom novog modela i povezivanjem podataka baštinskih ustanova arhiva, knjižnica i muzeja stvorit će se prostrana mreža međusobno povezanih podataka i integrirani pristup kulturi i baštini.

Literatura

1. Zakon o arhivu i arhivskom gradivu (Narodne novine, NN 105/97, 64/00, 65/09, 125/11, 46/17)
2. Zakon o arhivu i arhivskom gradivu (Narodne novine, NN 61/18)
3. ISAD(G) : opća međunarodna norma za opis arhivskog gradiva. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2001.
4. ISAAR(CPF) : međunarodna norma arhivističkog normiranog zapisa za pravne i fizičke osobe te obitelji. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2006.
5. ISDF : međunarodna norma za opis funkcija. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2008.
6. ISDIAH: međunarodna norma za opis ustanova s arhivskim gradivom. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2009.
7. Records in Contexts: A Conceptual Model for Archival Description: Consultation Draft v0.1 / International Council on Archives: Experts Group on Archival Description, 2016. Str. 6-7. URL: <https://www.ica.org/en/egad-ric-conceptual-model>
8. Ivanović, Jozo. Priručnik iz arhivistike: 1.dio. Zagreb: Hrvatski državni arhiv, 2010.
9. Lemić, Vlatka. Arhivi i arhivistika za suvremenog korisnika. Zagreb: Naklada Ljevak, 2016.
10. Cook, Terry- Archival science and postmodernism: new formulations for old concepts. // Archival Science 1, (2001), str. 3 – 24.
11. Michetti, Giovanni. “Unneutrality in Archival Standards and Processes.” In Re:inventing Information Science in the Networked Society: Proceedings of the 14th International Symposium on Information Science (ISI 2015), Zadar, 2015, edited by Franjo Pehar, Christian Schögl and Christian Wolff 144–159. Glückstadt, DE: Verlag Werner Hülsbusch, 2015.
12. ARHiNET. URL: www.arhinet.arhiv.hr

Archives and archival materials: from traditional concepts to conceptual model

Summary

This paper presents an overview of the most important archival concepts. The aim of this paper is to show the change of traditional understanding of archival concepts in relation to the new postmodernist paradigm and its impact on the development of the conceptual model. At the beginning of the paper, a theoretical framework is defined, defining the terms archive, archival material, creator and custody. Defining archival principles and describing international standards for the description of archival material offers a broader context and meaning of concepts. The emergence of postmodernism affects archives and archival science, resulting in a new paradigm in access and processing of archival material. In accordance with this new paradigm and technological progress, the meanings of fundamental archival concepts are changed and new developments are made possible. Archives and records become dynamic structures that document objects with complex interrelationships and contexts.

Keywords: archival records, archival principles, archive standards, postmodernism, Records in Contexts